

Standpunt

Akademie en Academy

Totstandkoming van die "Academy of Science of South Africa" (Academy) en onlangse rimpelinge rondom finalisering van die Academy-wetsontwerp het by sommige lede van die SA Akademie vir Wetenskap en Kuns (Akademie) vrae laat ontstaan oor die beoogde funksie van die Academy en sy interaksie met die Akademie in besonder. Dit sou dus nuttig wees om op hierdie stadium die breë inisiatief in perspektief te plaas.

Die konsep van 'n "Akademie" in Suid-Afrika het 172 jaar gelede ontstaan met die skepping van die South African Institution in 1825, gevolg deur die South African Philosophical Society in 1877 waaruit in 1908 the Royal Society of South Africa (Royal Society) ontstaan het - toegewy aan die bevordering van wetenskap, feitlik uitsluitlik deur medium Engels en in Engelssprekende inrigtings. In 1909 kom De Zuid-Afrikaanse Akademie voor Taal, Letteren en Kunst tot stand wat in 1941 omskep word tot die SA Akademie vir Wetenskap en Kuns, waarvan die voertaal oorwegend (maar nie uitsluitlik nie) Nederlands/Afrikaans was. 'n Beduidende verdere verwickeling was die ontstaan van die Science and Engineering Academy of South Africa (SEASA) in 1986 - 'n breë akademiese in sy missiestelling, maar 'n liggaam wat hom ten doel gestel het om die agterstand in opvoedkundige en professionele ontwikkeling van swartes in die natuurwetenskappe en ingenieurswese te hanteer.

Uit die ontwikkelingsgeskiedenis is dit duidelik dat alhoewel al drie "Akademies" die onbelemmerde bevordering van die wetenskap nastreef, geen een ideaal ingestel is op diens aan die breë wetenskap onder alle sektore van die Suid-Afrikaanse bevolking nie. Voortspruitend uit 'n beweging binne die Akademie (en later die Stigting vir Navorsingsontwikkeling) is 'n loodskomitee, bestaande uit benoemdes van die Royal Society, SEASA en die Akademie in 1990 gevorm om ondersoek in te stel na die moontlike daarstelling van 'n oorkoepelende wetenskapsakademie.

Na indringende besinning beveel die Taakgroep van nege lede in April 1991 aan dat daar wel voortgegaan word met die stigting van 'n nuwe akademie wat dan spesifiek sou poog om alle Suid-Afrikaanse taal- en bevolkingsgroepe asook die breë wetenskap te bedien; dat dit nie die bestaande drie "akademies" moes verplaas nie, maar as oorkoepelende liggaam samewerking moes verkry; dat die Akademie outonoom moes wees, vry van regeringskontrole, alhoewel 'n staatsubsidie nie uitgesluit is nie; dat die nuwe Akademie as sambreëliggaam die breë Suid-Afrikaanse wetenskapsgemeenskap moontlik internasionaal sou kon verteenwoordig en veral binne Afrika met soortgelyke liggame sou kon skakel.

Hierdie aanbevelings is deur die Akademie, die Royal Society en SEASA in beginsel aanvaar en 'n gesamentlike fasiliteeringskomitee is geskep om die nuwe Akademie te loods. Daar is besluit op die naam Academy of Science of South Africa en 96 stigterslede is verkies nadat nominasies van die twee bestaande Akademies en die Royal Society ontvang is. 'n Interim Raad, en later volwaardige Raad, het die organisasie verder gevoer en op 23 Maart 1996 het die Academy amptelik tot stand gekom.

By die opstel van 'n grondwet en konsepwetsontwerp is die Akademiëgrondwet as basis gebruik en was sekere Akademieslede (nou ook as Academy-lede verkies) intiem betrokke.

Februarie 1997 het die Akademievoorsitter 'n konsepwets-

ontwerp met meegaande motiverende Kabinetsmemorandum van die Academy-president ontvang waarin vermeld is dat hierdie dokumente reeds aan die betrokke Minister voorgelê is, maar dat hy graag die voorlegging met die Akademie sou wou bespreek. 'n Gesprek tussen die Akademievoorsitter (prof. Retief) en die Academy-president (dr. Mokhele) is vir 17 Maart 1997 gereël. Om verskeie redes was die Akademie tog ongelukkig oor verwickelinge rondom die Kabinetsvoorlegging.

In die Kabinetsmotivering is uitdruklik vermeld dat die konsepwetsontwerp met die Akademie bespreek is, terwyl sulke besprekings nog nie plaasgevind het nie en dit onseker was of so iets moontlik sou wees voordat die Kabinet die dokumente hanteer. Sekere stellings in die dokument was foutief. Die bewering dat "The Academy differs from the existing Academies in that it would not serve only a single interest group" het byvoorbeeld gesuggereer dat die Akademie slegs enkele belange/kultuurgroepe dien - alhoewel Afrikaans voorrang geniet, is geen taal of kultuurgroep van die Akademie uitgesluit nie. Die memorandum het ook foutiewelik beweer dat die Akademie slegs sekere afdelings van die wetenskap bedien, terwyl die Academy omvattende dekking sou bied. Voorts was die konsepwetsontwerp grotendeels 'n woordelike weergawe van die Akademiëwet.

Alhoewel die Akademie besef dat die Academy in sy Kabinetsvoorlegging die wetgewer sou moes oortuig dat hy weens 'n unieke karakter bestaansreg het langs liggame soos die Akademie, mag die Kabinet nie mislei word deur foutiewe voorstelling van die Akademie se opdrag nie. Omdat die Akademie se bestaande staatsubsidie selfs in gedrang mag kom, is hierdie aangeleentheid deur die Akademiëraadbestuur indringend bespreek in die teenwoordigheid van sy Regsverteenvoerders.

Tydens 'n baie produktiewe gesprek op 17 Maart 1997 het dr. Mokhele aangedui dat foutiewe stellings in die Kabinetsmemorandum (soos deur die Akademie uitgewys) reeds aandag geniet het of nog gekorrigeer sou word. Die Royal Society het inderdaad ook met die wetsontwerp en Kabinetsmemorandum probleme gehad wat nog opgevang moes word, en die Academy-president het onderneem om te verseker dat die oniekhede van die Akademie en die Royal Society, in sy memorandum aan die Kabinet, nie in 'n negatiewe lig weergegee sou word nie. (Tydens sy Jaarvergadering op 24 Mei 1997 het die Akademie inderdaad onderneem om die grondwet/reglemente van vermelde twee liggame by sy voorlegging te voeg ten einde die wetgewer nie onder 'n valse indruk te bring nie.) Prof. Retief het ook die voorstel gedoen (en dit later skriftelik bevestig) dat dit vir alle partye voordelig sou wees indien die Academy vroeg sekere fokusgebiede kon aandui waarop hy sou wou konsentreer. 'n Mate van oorvleueling tussen die verskillende akademies is onvermydelik (en ook nie ongewens nie) maar openlike ruggespraak op hierdie stadium sal onnodige agterdog en wrywing in die toekoms kon verhoed. Die Akademie het voorts kennis geneem dat SEASA homself onttrek het van verdere samewerking met die Academy.

Samevattende sou mens kon sê dat die Academy, wat aanvanklik uit samewerking tussen die Akademie, die Royal Society en SEASA as 'n oorkoepelende Suid-Afrikaanse Akademie ontstaan het, tans nog besig is om sy voete te vind. Dit is saamgestel uit lede van al drie vermelde liggame sowel

as ander wetenskaplikes en bevat 'n sterk komponent swart wetenskaplikes wat tot dusver nie by bestaande Akademies of die Royal Society ingesluit was nie. Ongelukkig het SEASA met sy oorwegend swart lidmaatskap homself onttrek van verdere onderhandeling met die Academy. Op hierdie stadium is daar nog lastige finansiële en administratiewe probleme wat die Academy in die gesig staar - soos te wagte is by 'n jong Akademie wat besig is om sy nis langs bestaande susterinrigtings te vind. Sy bestuur bestaan uit kundige en entoesiastiese lede wat die breë Suid-Afrikaanse wetenskapstoneel redelik goed verteenwoordig. Dit is baie belangrik dat die Academy op hierdie stadium nie as speelbal in die politieke arena beland nie. In gesprekke met dr. Mokhele is die Akademievoorsitter verseker dat die Academy tydens die voorlegging van sy konsepwetsontwerp geensins by benadeling van die Akademieszaak betrokke sal raak nie. Enige aantasting van die Akademiewet of inkorting van sy staatsubsidie as gevolg van

goedkeuring van die Academy-wet sal natuurlik ernstige reperkussies hê.

In die Kabinetsmemorandum waarna hierbo verwys word, verskyn die volgende:

“The Academy ... would promote without prejudice all language and cultural groups in all disciplines of Science”. Aan die suksesvolle deurvoer van hierdie strewes sal die nuwe Akademie getoets word. In Suid-Afrika is daar tans twee gevestigde wetenskapstale, naamlik Engels en Afrikaans. Die Academy se voertaal is tans Engels, die internasionale wetenskapstaal. Een of ander tyd sal hy ook 'n standpunt moet inneem ten opsigte van Afrikaans - en ander ontluikende inheemse wetenskapstale.

F.P. RETIEF
AKADEMIEVOORSITTER